

<https://helda.helsinki.fi>

Me ja muut - muslimitaustaiset turvapaikanhakijat ja kristityt suomalaiset

Portman, Anneli

Suomalainen teologinen kirjallisuusseura
2020

Portman , A & Räsänen , A 2020 , Me ja muut - muslimitaustaiset turvapaikanhakijat ja kristityt suomalaiset . julkaisussa S-M Saarelainen & J Salminen (toim) , Uskonto ajassa ja tilassa . Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja , Nro 294 , Suomalainen teologinen kirjallisuusseura , Helsinki , Sivut 159-176 .

<http://hdl.handle.net/10138/341186>

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Me ja muut – muslimitaustaiset turvapaikanhakijat ja kristityt suomalaiset

Johdanto

Useimmat Suomesta turvapaikkaa hakevat tulevat maista, joissa uskonto on näkyvä ja keskeinen osa kulttuuria ja yhteiskuntaa. Suomessa ja muissa länsimaissa on viime vuosikymmeninä sisäistetty ajatus, ettei uskonnon pidä näkyä julkisessa tilassa. Uskonto on siirretty julkisesta tilasta yksityisyyden alueelle. Meillä sekä uskonnolliset että uskonnottomat ihmiset ovat tottuneet tähän. Poikkeamat, kuten suvivirren veisaaminen koulussa tai muslimien rukoushetket työpäivän aikana, herättävät voimakkaita tunteita ja vilkasta keskustelua siitä mitä uskonto on ajassa ja tilassa.

Vuosi 2015 oli maahanmuuton kriisi- ja kaaosvuosi koko Euroopassa. Myös Suomessa turvapaikanhakijoiden määrä moninkertaistui erityisesti loppukesän ja alkusyksyn kuukausina. Turvapaikanhakijoiden määrän hetkellistä räjähdysmäistä kasvua kuvaa hakijamäärän lisääntyminen. Vuonna 2014 Suomesta haki turvapaikkaa 3651 henkilöä, vuonna 2015 hakijoita oli 32 476 henkilöä.¹ Seuraavana vuonna 2016 hakijoita oli enää vain 5 651 henkilöä.² Turvapaikanhakijoista suurin osa päätyi – ja päätyy edelleen – vastaanottokeskuksiin, joiden määrä niin ikään kuvaa yhtenä vuonna tapahtunutta valtavaa maahanmuuttoa. Vuoden 2016 alussa maassamme oli 227 vastaanottokeskusta, seuraavan vuoden alussa enää 126.

Jo ennen vuoden 2015 yllättävää maahanmuuttajavirtaa tämän artikkelin kirjoittajat olivat aloittaneet tutkimusprojektin, jonka tavoitteeksi asetettiin selvittää ei-uskonnollisten ja uskonnollisten ryhmien välisiä sekä uskonnollisten ryhmien välisiä ennakkokäsityksiä. Mahdollisuus päästä keräämään tutkimusaineistoa vastaanottokeskuksista toi tutkimusprojektimme uuden mielenkiintoisen ulottuvuuden: aiemmin olimme keränneet

¹ Maahanmuuton tunnusluvut 2014 (2015); Maahanmuuton tunnusluvut 2015 (2016).

² Maahanmuuton tunnusluvut 2016 (2017).

aineistoa uskonnollisten ja ei-uskonnollisten välisistä ennakkoluuloista³, ja nyt tarjoutui mahdollisuus kerätä aineistoa muslimien ja kristittyjen välisistä ennakkoluuloista, sillä suurin osa kyseisten vastaanottokeskusten asukkaista oli muslimeja. Halusimme kartoittaa, miten muslimit toisaalta näkevät suomalaiset, joiden voidaan olettaa olevan kristittyjä, ja toisaalta olimme kiinnostuneita myös siitä, miten Suomeen tulleet muslimit näkevät oman ryhmänsä.

Tietoisuus ryhmäjäsenyyksistä, eli sosiaalisesta identiteetistä⁴, korostuu koetun uhan alaisena, kuten vaikka pakolaisuuteen liittyvissä haasteisissa tilanteissa.⁵ Ihmiset myös arvioivat ja kategorisoivat sekä itseään että toisiaan oletettujen ja todellisten ryhmäjäsenyyksien mukaan. Allport toteasi: ”Ihmisen mielen on välttämättä ajateltava kategorioiden avulla – –. Kun ne kerran on muodostettu, tulee kategorioista tavallisen esiyymäryksen ja ennako-oletusten pohja. Me emme voi mitenkään välttää tätä prosessia, sillä järjestäytynyt elämä perustuu siihen.”⁶

Toisin sanoen, koettu ryhmäjäsenyytemme ja taipumuksemme sijoittaa ihmiset ja ilmiöt ennalta tiedettyihin luokkiin määrittävät pitkälti suhteitamme ja suhtautumistamme itseemme ja toisiin, koska järjestämme todellisuutta ryhmiin ja ryhmistä koostuviin rakenteisiin.⁷

Ryhmien välisten suhteiden keskeinen mekanismi on ryhmiin samastuminen ja sen pohjalta toimiminen ryhmien jäseniä kohtaan. Yksilön kannalta tärkeimmät ryhmät ovat ne sisäryhmät, joihin hän itse kuuluu; ne ryhmät, joista hän sanoo ”me”. Tämä johtaa siihen, että sisäryhmälle haetaan myös maksimaalista erottuvuutta merkityksellisistä ulkoryhmistä, eli niistä, joista voi sanoa ”he”.⁸ Apuna tähän erottuvuuteen ovat stereotypiat, eli yleistävät käsitykset sosiaalisen ryhmän jäsenien piirteistä, joko positiivisista tai negatiivisista.

Autostereotypia eli itsestereotypia puolestaan on ryhmän luokitteleva ja yleistävä käsitys itsestään, joka voi olla joko positiivinen tai negatiivinen. Tämän tutkimuksen kannalta keskiössä ovat kuitenkin metastereo-

³ Samankaltaista tutkimusta Belgiasta Saroglou et al. 2011.

⁴ Sosiaalinen identiteetti on ”se osaa yksilön minäkäsityksestä, joka on peräisin hänen tietoisista ryhmäjäsenyyksistään, yhdessä näihin jäsenyyksiin liitetystä arvosta ja emotionaalisen tärkeyden tunteista”. Tajfel 1981, 251.

⁵ Stephan & Stephan 2000.

⁶ Käännös tämän artikkelin kirjoittajien. Allport 1954, 20.

⁷ Tajfel & Turner, 1979.

⁸ Olsson et al. 2019, 478-493; Matera et al. 2020, 1-9.

typiat. Metastereotypioilla tarkoitetaan sitä käsitystä, joka sisäryhmän jäsenellä on siitä, miten ulkoryhmän jäsenet arvioivat hänen edustamaansa ryhmää. Metastereotypia on siis ryhmän jäsenen stereotypia siitä, mitä kuvittelee toiseen ryhmään kuuluvien ajattelevan hänen ryhmästään.⁹ Tämän vaikutusta ryhmienväliseen käyttäytymiseen on tutkittu aiemminkin, mutta uskonnollisten metastereotypioiden tutkimus on ollut vähäisempää kuin esimerkiksi etnisten ryhmien välisten metastereotypioiden, jonka vuoksi tämä tutkimus omalta osaltaan täydentää tätä tutkimuskenttää.

Edellä kuvatun valossa artikkelin tutkimustehtävänä on selvittää Suomesta turvapaikkaa hakeneiden muslimien ennakkokäsityksiä suomalaisista (oletettavasti kristityistä) ryhmien välisten suhteiden näkökulmasta. Millaisia stereotypioita, autostereotypioita ja metastereotypioita niissä ilmenee?

Tutkimusaineisto ja sen kuvaus

Tutkimuksen aineisto kerättiin eräästä turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksesta Itä-Suomesta. Kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat tulleet Suomeen vuoden 2015 jälkipuoliskon suuressa maahanmuuttajaallossa. Tutkimusaineisto kerättiin suomen kielestä arabiaksi ja farsiksi käännettyillä kyselylomakkeilla. Vastaanottokeskuksen henkilökunnan apu oli korvaamaton. He rekrytoivat vastaajat ja organisoivat aineistonkeruun.

Tutkimukseen osallistui 82 henkilöä. Heistä naisia oli 17 (21 %) ja miehiä 65 (79 %). Kaikki vastaajat eivät ilmoittaneet kumpaan islamin pääsuuntaukseen kuuluvat: vastaajajoukosta 26 henkilöä (42 %) ilmoitti olevansa sunnalainen, šiialaisia oli kaikkiaan 34 (57 %), yksi vastaaja ilmoitti olevansa ateisti. Tutkimukseen osallistuneiden keski-ikä oli 29 vuotta. Iän mediaani oli 26 vuotta, mikä oli myös tyypillisin ikä (moodi). Vastaajajoukkoa voi luonnehtia pääasiallisesti nuorten miesten joukoksi, mikä olikin tyypillinen vastaanottokeskuksiin saapuva ryhmä. Vastaajajoukosta muodostettiin neljä ikäryhmää, joihin palaamme tulosten tarkastelun yhteydessä.

⁹ Helkama 2015, 301–308; Räsänen 2016, 49–51; Vorauer et al. 1998, 917–921, Klein & Azzi 2001.

Vastaajien kotimaata ei lomakkeessa kysytty. Sen sijaan äidinkieli oli välttämätöntä selvittää, jotta vastaajat saisivat kyselylomakkeen omalla kielellään. Vastaajista enemmistö oli arabiankielisiä (n = 52; 63 %), loput puhuivat farsia äidinkielenään (n = 30; 37 %). Äidinkielestä voi päätellä, että arabiankieliset ovat todennäköisesti Irakista ja farsinkieliset Afganistanista tai Iranista. Tilastojen mukaan vuonna 2015 turvapaikan suurimman hakijaryhmän muodostivat juuri irakilaiset (20 484 henkilöä) ja seuraavana tulivat afgaanit (5 214 henkilöä), iranilaisia turvapaikanhakijoita oli 619 henkilöä.¹⁰

Tutkimusaineistoa voi kuvailla monien muuttujien avulla. Nämä toimivat myöhemmin tuloksia tarkasteltaessa testimuuttujia selittävinä muuttujina. Esimerkiksi vastaajilta kysyttiin, miten he luonnehtivat uskoaan Allahiin (taulukko 1.). Suomalaisen 18–82-vuotiaiden uskonnollisuutta koskevassa tutkimuksessa käytettiin samaa kysymystä, korvaamalla Allah sanalla Jumala. Ero turvapaikanhakijoiden ja suomalaisten uskonnollisuudessa käy havainnollisesti ilmi alla olevasta taulukosta: muslimit uskovat Allahiin (93 %), suomalaisista hieman yli puolet uskoo Jumalaan (47 % + 8 % = 55 %).

TAULUKKO 1. Usko Jumalan/Allahin olemassaoloon.

	Turvapaikanhakija (muslimi)	Suomalainen (kristitty)
En usko, enkä ole koskaan uskonut	4 % (3)	30 % (66)
En usko nykyään, mutta uskoin aikaisemmin	3 % (2)	15 % (32)
Uskon nykyään, mutta en uskonut aikaisemmin	- -	8 % (18)
Olen aina uskonut	93 % (73)	47 % (104)
YHTEENSÄ	100 (78)	100 (220)

Kysyttäessä, pidätkö itseäsi hengellisenä/spirituaalisena ihmisenä 41 prosenttia muslimeista torjui väittämän jyrkästi ja vain 13 prosenttia hyväksyi väittämän täysin. Suomalaisaineistossa vastaavat osuudet olivat 29 ja 5 prosenttia.

¹⁰ Maahanmuuton tunnusluvut 2015 (2016).

On mielenkiintoinen kysymys, miten paljon maahanmuuttajien joukossa suomalaisuus ja kristillisyyds mielletään samaksi: Ovatko vastaajat siis arvioineet nimenomaan suomalaisia kristittyjä vaiko kristittyjä yleensä? Jonkinlaisen käsityksen suomalaisuuden ja kristillisyyden yhteen kietoutumisesta tai erillisyydestä saa, kun tarkastellaan vastaajajoukon näkemyksiä Suomesta kristillisenä maana. Osallistujia pyydettiin arvioimaan väittämää ”Suomi perustettiin kristilliseksi maaksi”. Vastaajajoukosta reilu kolmannes (37 %) oli varma siitä, että Suomi perustettiin kristilliseksi valtioksi, vajaa kolmannes vastaajista (32 %) oli varmoja siitä, ettei Suomea perustettu kristilliseksi valtioksi. Loput 31 prosenttia asettuvat välimaastoon ilmaisematta varmaa kantaa puolesta tai vastaan. Tutkimusaineistossa on siis hieman enemmän henkilöitä, joille kristillisyyds/kristinusko ja suomalaisuus kietoutuvat yhteen. Toisaalta vastaajien keskuudessa on myös yhtä suuri osuus sellaisia vastaajia, jotka joko näkevät suomalaisuuden ja kristillisyyden erillisinä tai eivät ole muodostaneet kantaansa asiaan.

Tässä tutkimuksessa superioriteetti on tärkeä taustamuuttuja. Käsite tarkoittaa oman ryhmän näkemistä ylempiarvoisena ja parempana kuin muut ryhmät, tai jopa ylivertaisena toisiin verrattuna. Superioriteettia tutkittiin seuraavista väittämistä muodostetulla summamuuttujalla: ”Verrattuna ryhmiin, joilla on eri uskonto, oma ryhmäni on erityisen hyvä”, ”Verrattuna ryhmiin, joilla on eri uskonto, oma ryhmäni on erityisen moraalinen” ja ”Oma ryhmäni on parempi joka kannalta kuin ryhmät, joilla on oma uskontonsa”. Koska kaikki yllä esitellyt väittämät mittaavat oman uskonnon ylivertaisuutta, käytämme termiä oman uskonnon superioriteetti.

Tutkimukseen osallistuneista 16 prosenttia (n = 12) ei pidä oma uskontoaan ylivertaisena muihin uskontoihin verrattuna. Heidän summapistemääränsä oli max. 12, ja superioriteetti oli heikko. Keskimääräistä superioriteettia, summapistemäärä oli max. 18, edusti vastaajajoukosta reilu kolmannes (35 %; n = 26). Noin puolella vastaajista uskonnollinen superioriteetti oli voimakas (49 %; n = 37), eli summapistemäärä asetui välille 19–21.

Tärkeimmät testimuuttujat olivat autostereotyyppioita, stereotyyppioita ja metastereotyyppioita mitanneet väittämät. Esimerkiksi väittämillä ”autamme aina hädässä olevia ystäviämme” ja ”me otamme aina muiden edun huomioon” saatiin selville itsearvio oman ryhmän altruistisuudesta. Kysymällä ”he auttavat aina hädässä olevia ystäviään” ja ”he ottavat aina mui-

den edun huomioon” selvitettiin, miten voimakas altruistisuuteen liittyvä stereotypia muslimeilla on suomalaisista kristityistä. Kun kysyttiin ”heidän mielestään me autamme aina hädässä olevia ystäviämme” ja ”heidän mielestään me otamme aina muiden edun huomioon” saatiin tietää metastereotypia altruismin piirteessä.

Tutkittavia piirteitä oli kaikkiaan yhdeksän. Lähtökohtaisesti osa piirteistä oli positiivisia (altruismi, luotettavuus, rehellisyys, kompetenssi, ekstroversio), osa suhteellisen neutraaleja (impulsiivisuus, konservatiivisuus) ja osa ei-tavoiteltavia, yleisessä katsannossa negatiivisia piirteitä (hedonismi, dogmaattisuus).

Me ja he – autostereotypiat ja stereotypiat

Kun ryhmään kuuluva henkilö arvioi omaa ryhmäänsä, hän esittää autostereotypian. Ulkoryhmää arvioidessaan hän esittää stereotyyppiisiä arvioita. Tarkastelemme ensimmäiseksi muslimien näkemyksiä omasta ryhmästään ja analysoimme, mitkä tutkimuksen taustamuuttujista voisivat selittää autostereotypioita. Seuraavaksi tarkastelemme ulkoryhmästä – suomalaisista kristityistä – esitettyjä stereotypioita.

Oman ryhmänsä jäseniä muslimit pitivät suurimmaksi osaksi luotettavina (81 %) ja toiset huomioon ottavina eli altruistisina (75 %). He pitivät toinen toisiaan myös suhteellisen pätevinä (69 %) ja rehellisinä (69 %). Vastaajien mukaan noin puolet (52 %) muslimeista on impulsiivisia eli sellaisia, jotka toimivat hetken mielijohteesta. Samoin noin puolet (52 %) muslimeista on vastaajien näkemyksen mukaan dogmaattisia, mikä tarkoitti tässä tutkimuksessa muiden arvostelun yläpuolelle asettuvaa henkilöä, joka pitää omaa näkemystään oikeana ja toisella tavalla ajattelevien vääränä. Tutkituista piirteistä noin 60 prosentin osuuden muodostavat konservatiivisuus, hedonistisuus ja ekstroversio.

Vastaajien joukko muodostuu erilaisista osaryhmistä. Tutkimusjoukossa oli sekä sunnalaisia että šiialaisia, naisia ja miehiä, eri kielisiä ja eri ikäisiä vastaajia sekä omaan uskontoonsa eri tavalla suhtautuvia vastaajia (uskonnollinen superioriteetti). Seuraavaksi luomme katsauksen osaryhmien välisiin eroihin itsearvioinneissa.

Naisten ja miesten arvioinnit omasta muslimien ryhmästä (ei siis omasta sukupuoliryhmästä) olivat hyvin samanlaisia. Ainoastaan oman ryhmän altruistisuudessa havaittiin tilastollisesti melkein merkitsevä ero (Mann-Whitney $U = 653.50$; $p = .024$) siihen suuntaan, että miesten mukaan muslimit ovat altruistisempina (79 %) kuin naisten näkemysten mukaan (63 %).

Sunnalaisten ja šiialaisten välillä ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja. Äidinkielen mukaan luokiteltuna löydettiin tilastollisesti merkitsevä ero (Mann-Whitney $U = 991.50$; $p = .007$) hedonistisuudessa. Arabiaa äidinkielenään puhuvat arvioivat, että 53 prosenttia heidän omasta, arabiaa puhuvasta muslimien ryhmästä on hedonistisia. Farsinkieliset arvioivat vastaavasti, että 69 prosenttia omasta ryhmästä on hedonistisia.

Kruskal-Wallis testin mukaan ($K-W = 8.75$; $p = .033$) dogmaattisuudessa ikäryhmät poikkeavat toisistaan, ja ero paikantuu nuorten aikuisten ja keski-ikäisten välille. Nuoret aikuiset arvioivat, että muslimeista 56 sadasta on dogmaattisia, kun puolestaan keski-ikäisten näkemyksen mukaan vain 34 muslimia sadasta on dogmaattisia.

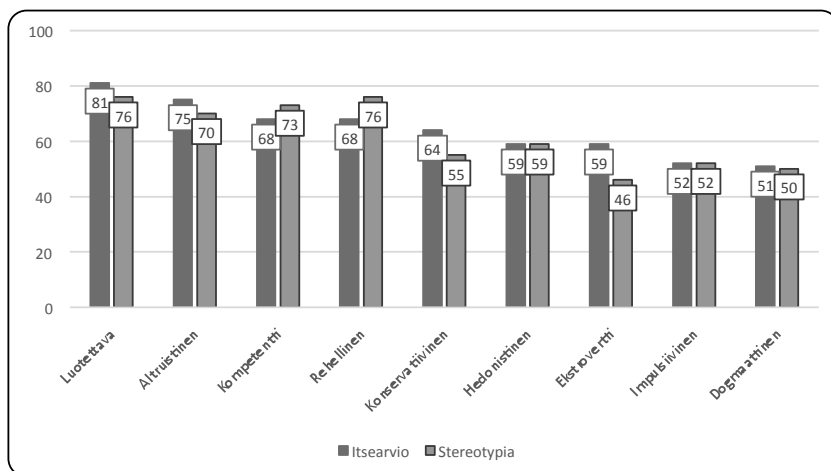
Kun vastaukset ryhmiteltiin heikon, keskimääräisen tai voimakkaan superioriteetin mukaan, ei näin muodostetuissa kolmessa vastaajaryhmässä ollut eroja autostereotypioissa. Tulos yllättää, koska usein voimakas näkemys oman ryhmän paremmuudesta indikoi sen pitämistä parempana myös muissa piirteissä. Kokonaisuutena arvioiden muslimeilla on myönteinen käsitys omasta ryhmästään.

Vastaanottokeskuksissa asuneiden muslimien arvioinnit omasta ryhmästään ja stereotypiat kristityistä suomalaisista ovat pitkälti samansuuntaisia. Eroja arvioinneissa tutkittiin kahden riippuvan otoksen t-testillä. Kuvio 1 osoittaa, että muslimit pitävät kristittyjä luotettavina ja altruistisina, vaikka pitävätkin muslimeja vielä hieman luotettavampina ja altruistisempina. Erot näissä piirteissä eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Muslimit arvioivat kristittyjen olevan jonkin verran kompetentimpia ($t/df=75 = -1.43$, $p = n.s.$) kuin muslimien, mutta erityisesti rehellisempiä ($t/df=75 = -2.37$, $p = .020$).

Muslimien käsitykset tukevat yleisempää – ehkäpä ennen muuta suomalaisten itsensä luomaa – stereotypiaa suomalaisista rehellisinä, pätevinä ja osaavina ihmisinä. Tässä yhteydessä voi miettiä, miten stereotypiat syntyvät ja miten paljon ne vastaavat todellisuutta.

Itsearvioinnin ja stereotypian väliset erot olivat suurimmat konservatiivisuuden ($t/df=75 = 2.41, p = .001$) ja ulospäinsuuntautuneisuuden ($t/df=74 = 3.82, p = .000$) piirteissä. Muslimit pitävät omaa ryhmäänsä vanhanaikaisempana ja ekstrovertimpänä kuin kristittyjen ryhmää. Hedonistisuudessa, impulsiivisuudessa ja dogmaattisuudessa ei havaittu ryhmien välisiä eroja kuten käy ilmi allaolevasta kuviosta.

KUVIO 1. Autostereotypia (arvio omasta ryhmästä) ja stereotypia (arvio ulkoryhmästä) (%) (n = 82). Miten vastaajat arvioivat omaa ryhmäänsä ja ulkoryhmää yhdeksän piirteen kannalta.

Kokonaisuutena tarkasteltuna eroja autostereotyyppien ja stereotyyppien välillä oli vähän. Lisäksi erot olivat suhteellisen pieniä. Tulosta selittää se, että ihmisillä on tapana arvioida toiset mieluummin mahdollisimman itsen kaltaisina kuin mahdollisimman erilaisina.

Stereotyyppioissa ei ollut eroja sukupuolten välillä. Kuitenkin šiialaiset pitävät kristittyjä jonkin verran kompetentimpinä kuin sunnalaiset, ero on tilastollisesti melkein merkitsevä (Mann-Whitney $U = 541.00; p = .017$). Äidinkieli ei erotellut stereotyyppien voimakkuutta. Ikäryhmien mukainen tarkastelu ei sekään erotellut vastaajien stereotyyppioita. Superioriteetin käyttäminen selittävänä muuttujana paljasti kaksi tilastollisesti merkitsevää eroa, niistä ensimmäinen ero paikantuu heikko ja keskimääräinen superioriteetti -ryhmien välille. Ne, joiden superioriteetti on keskitasoa,

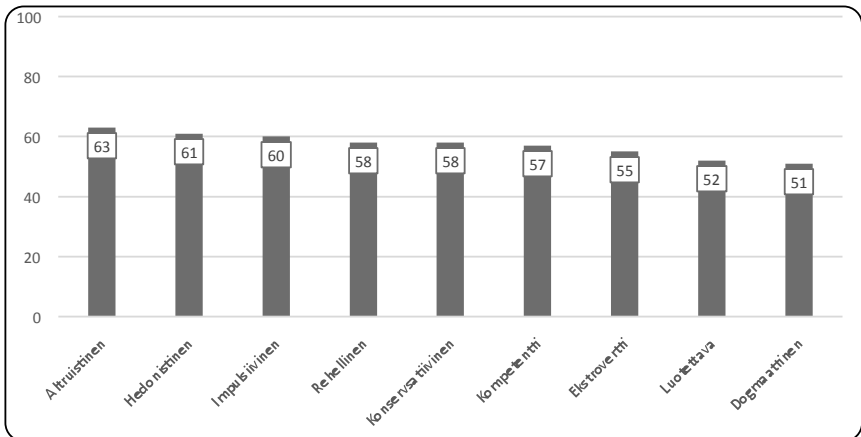
pitävät kristittyjä vähiten ulospäinsuuntautuneina, ero matalimman superioriteetin ryhmään on merkitsevä ($K-W = 8.75$; $p = .013$).

Toinen kiinnostava ero havaittiin luotettavuudessa. Jos superioriteetti on heikko – ne, joiden mielestä oma ryhmä ei ole juuri muita kummempia – kristityt nähdään kaikkein luotettavimpina ($K-W = 6.05$; $p = .049$). Sen sijaan voimakkaimman superioriteetin ryhmässä kristittyjä ei pidetä yhtä luotettavina. Tulos on johdonmukainen, sillä usein oman paremmuuden korostaminen tapahtuu toisten kustannuksella.

Millaisia me olemme heidän mielestään? - Metastereotypiat ja autostereotypiat

Seuraavaksi tarkastellaan metastereotypioita ja niiden yhteyttä itsearviointiin. Näin saadaan kiinnostavaa tietoa siitä, vastaako se, mitä toisten kuvitellaan meistä ajattelevan lainkaan ryhmän itseymmärrystä. Kuvion 2 pylväätsä kuvaavat vasemmalta lukien suurimmasta pienimpään metastereotypioita, eli sitä mitä muslimit uskovat ja kuvittelevat suomalaisten kristittyjen ajattelevan heistä.

KUVIO 2. Meta-stereotypiat (%) (N = 82). Millaisena vastaajat olettavat ulkoryhmän jäsenten pitävän heidän ryhmänsä edustajia?

Muslimien meta-stereotypiat asettuivat 63–51 prosentin osuuksien välille ja niiden välinen vaihtelu mahtui 12 prosenttiyksikön sisälle. Matalimmat arviot olivat dogmaattisuudessa ja luotettavuudessa. Muslimit uskoivat, että puolet suomalaisista pitää heitä dogmaattisina (51 %) ja luotettavina (52 %). Arvioinneista %-osuuksiltaan korkeimmat paikantuivat altruismin (63 %), hedonistisuuden (61 %) ja impulsiivisuuden (60 %) piirteisiin. Autostereotypioihin ja stereotypioihin verrattuna vaihtelu metastereotypioiden piirteiden välinen vaihtelu on vähäistä. Suomalaisten ei uskottu ajattelevan muslimeista erityisen hyvin, jos ei huonostikaan. Kaiken kaikkiaan tulos kuvastaa varovaisuutta ja maltillisuutta.

Metastereotypioissa ei ollut eroja sukupuolten välillä, myöskään ikä tai äidinkieli (arabia tai farsi) ei erotellut vastaajia. Sunnalaisten ja šiialaisten välillä todettiin tilastollisesti merkitsevä ero ulospäinsuuntautuneisuudessa (Mann-Whitney $U = 566.50$; $p = .015$) ja impulsiivisuudessa (Mann-Whitney $U = 243.50$; $p = .008$). Sunnalaisten arvion mukaan 46 prosenttia suomalaisista pitää heitä ekstrovertteinä, šiialaisten arvion mukaan 61 prosenttia. Impulsiivisuuden suhteen tilanne oli toisin päin, eli sunnalaiset olettivat useampien suomalaisten pitävän heitä impulsiivisina (65 %) kuin šiialaiset olettivat (51 %). Tulos on hieman ristiriitainen. Oman uskonnon yliveritaisuuden voimakkuudella ei ollut yhteyttä metastereotypioihin.

Seuraavaksi tarkastellaan autostereotypioiden ja metastereotypioiden välistä yhteyttä kahden riippuvan otoksen t-testillä. Taulukkoon 2 koottuista tuloksista muodostuu kolme ryhmää: Ensimmäisessä autostereotypiat ja metastereotypiat ovat hyvin lähellä toisiaan, eroja niiden välillä ei ole. Toisessa ryhmässä ovat ne piirteet, joissa autostereotypia on voimakkaampi kuin metastereotypia. Kolmannessa ryhmässä on vain yksi piirre, sen metastereotypia on voimakkaampi kuin autostereotypia.

TAULUKKO 2. Autostereotypioiden ja metastereotypioiden väliset riippuvuudet

	Keskiahjonta	t	df	p
Dogmaattinen	-.07	-.36	76	.718
Hedonistinen	-.20	-.69	76	.490
Ekstravertti	.33	.89	75	.376
Konservatiivinen	.58	2.55	76	.013
Rehellinen	1.01	2.80	76	.006
Impulsiivinen	-.89	-2.89	76	.005
Kompetentti	1.04	3.09	78	.003
Luotettava	2.72	7.10	74	.000
Altruistinen	1.27	4.27	76	.000

Ainoastaan dogmaattisuudessa, hedonistisuudessa ja ulospäinsuuntautuneisuudessa ei havaittu tilastollisesti merkitsevää eroa auto- ja metastereotyypioiden välillä. Näissä kolmessa piirteessä muslimit ajattelevat suomalaisten kristittyjen pitävän heitä sellaisina kuin he itse itsensä ymmärtävät. Muslimit pitävät itseään konservatiivisempina ja rehellisempinä kuin uskovat suomalaisten pitävän heitä. Edelleen, he pitävät omaa ryhmäänsä kompetentimpana, luotettavampana ja altruistisempänä kuin kuvittelevat suomalaisten kristittyjen heidän olevan näkevän. Erot ovat tilastollisesti merkitseviä ja erittäin merkitseviä. Kolmannessa ryhmässä oli vain yksi piirre, impulsiivisuus. Siinä suomalaisten oletetaan pitävän muslimeja impulsiivisempina kuin he itse ajattelevat olevansa.

Tulosten yhteenveto

Autostereotypiat

Muslimien itsearviointin eli autostereotyypioiden mukaan heidän ryhmänsä muodostuu suurimmaksi osaksi luotettavista ja altruistisista sekä kompetenteista (älykkyys, asiantuntevuus, onnistuminen aikeissaan) ja rehellisistä jäsenistä. Vain noin puolet heistä on hetken mielijohteesta toimivia impulsiivisia ihmisiä tai erehtymättömiä, pelkäänsä omaa vakaukseen oikeana pitäviä.

Muslimimiehet pitivät muslimeja altruistisempina kuin naiset. Mahdollisesti miehet näkevät helpommin ideaalin ihannekuvan ryhmästään. Toisenlaisesta ryhmäpositiosta johtuen, naisten on kenties helpompi tunnistaa ja nähdä sisäryhmässä oman edun tavoittelua ja itsekeskeistä toimintaa. Nuoret aikuiset pitivät muslimeja dogmaattisempina kuin keski-ikäiset. Ikäryhmä selittää tätä eroa kahdella tavalla. Yhtäältä nuoret ovat usein itse ehdottomia ajattelutavoissaan, ja he ajattelevat helposti samalla tavoin omasta ryhmästään. Toisaalta keski-ikäiset ja sitä vanhemmat voivat todellisuudessa olla dogmaattisempia kuin nuoret, jotka muodostavat autostereotypian vanhempien ikäryhmien perusteella.

Sosiaalisen identiteetin teorian mukaan silloin kun yksilö identifioituu voimakkaasti ryhmäänsä, ryhmään kuuluminen integroituu osaksi henki-

lön identiteettiä ja muovaa sitä.¹¹ Emme tiedä tähän tutkimukseen osallistuneiden muslimien identifioitumisen voimakkuutta, mutta on ilmeistä, että heidän näkemyksensä omasta ryhmästään oli useimmissa tutkituissa piirteissä erittäin myönteinen. Vieraaseen maahan tulleiden käsitys omasta ryhmästä olisi voinut olla kielteisempi ja hatarampi, jolloin integraatio muslimina Suomessa -joukkoon olisi paljon vaikeampaa. Kielteisenä tai epämääräisenä näyttäytyvään joukkoon ei mielellään identifioiduta. Toki ne piirteet, jotka liitettiin vain puoleen oman ryhmän jäsenistä, kuvaavat epämääräisyyttä ja hieman selkiintymätöntä käsitystä muslimien ryhmästä, mutta juuri näitä, pikemmin negatiivisia kuin positiivisia, luonnehdintoja oman ryhmän jäsenistä esiintyi vähiten.

Stereotypiat

Stereotypiat ovat yksinkertaistettuja yleistyksiä jostakin ihmisryhmästä, ja toimivat usein ennakkoluulojen pohjana. Turvapaikanhakijoiden voimakkaimmat stereotypiat suomalaisista kristityistä olivat positiivisia. Suomalaiset ovat rehellisiä ja luotettavia sekä kompetentteja ja altruistisia ihmisiä. Epäilemättä tulokseen on vaikuttanut konteksti, jossa aineisto kerättiin. Vastaanottokeskuksessa turvapaikanhakijat ovat kohdanneet luotettavia ja heihin empaattisesti suhtautuvia ihmisiä, mistä stereotypia on laajentunut suomalaisten kristittyjen joukkoon. Myöhempi mittaus olisi saattanut paljastaa toisenlaisia tuloksia, kuten esimerkiksi inkeriläisten paluumuuttajien kohdalla kävi nelivuotisen seurantatutkimuksen mukaan, kun heidän kokemuksensa suomalaisista muuttuivat vähemmän positiivisiksi.¹²

Turvapaikanhakijoiden näkemysten mukaan suomalaiset kristityt eivät ole kovin impulsiivisia, dogmaattisia ja kaikkein vähiten he ovat ekstroverttejä. Luonnehdinnat vastaavat yleistä stereotyyppistä kuvaa suomalaisista, vai vastaavatko ne paremminkin tutkimusjoukon havaitsemaa todellisuutta? On kiintoisaa miettiä, missä määrin stereotypiat perustuvat havaittuun todellisuuteen ja missä määrin kuvitteluun. Kysymystä stereotyypioiden ja todellisuuden vastaavuudesta on pohdittu paljon.

Stereotyyppiä tuskin olisi, tai ne raukeaisivat ajan oloon, jos ne olisi-
vat täysin virheellisiä tai ne eivät perustuisi ympäristöstä tehtyihin havain-

¹¹ Forsyth 2009, 77–78.

¹² Kts. Lönnqvist, Jasinskaja-Lahti & Verkasalo 2013, 765–785.

toihin. Toisista ryhmistä muodostetut kulttuuriset stereotyyppit¹³ sisältävät ainakin totuuden siemenen, joka voi olla seurausta tiettyjen yksilöiden sosiaalisista rooleista yhteiskunnassa. Tietenkään läheskään kaikki stereotyyppit eivät ole virheettömiä. On tutkimuksia, joissa on osoitettu ihmisten esittävän stereotyyppioita ryhmistä, joiden jäseniä he eivät ole koskaan tavanneet, tai ryhmistä, joita ei edes ole olemassa. Mutta vaikka stereotyyppit olisivatkin osittain oikeita, ovat ne yleistäviä ja liioiteltuja. Yksilön kannalta on sama, onko stereotyyppiassa osa totta, jos hänet leimataan yleisen käsityksen perusteella, joka ei päde häneen yksilönä.¹⁴

Suomalaisten luotettavuus muslimien silmin tarkasteltuna riippui superioriteetin voimakkuudesta. Mitä ylivertaisempaan piti omaa uskontoa, sitä vähemmän suomalaisia pidettiin luotettavina. Selitys saattaa piillä siinä, etteivät islamia voimakkaasti korostavat muslimit pidä maallistuneiksi miellettyjä suomalaisia luotettavina.

Autostereotyyppien ja stereotyyppien vertailussa havaittiin vain yksi tilastollisesti merkitsevä ero: kristittyjen, enemmän kuin muslimien arveltiin olevan rehellisiä. Kokonaisuutena tarkasteltuna eroja oli vähän ja ne olivat suhteellisen pieniä. Vähäisiä eroja selittää se, että ihmisillä on tapana arvioida toiset mieluummin mahdollisimman itsensä kaltaisina kuin mahdollisimman erilaisina.

Autostereotyyppien ja stereotyyppien samankaltaisuus voisi ennustaa turvapaikanhakijoiden vaivatonta sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Mikäli muslimit olisivat useissa piirteissä pitäneet suomalaisia kristittyjä itseään parempina, kertoisi se koetusta arvostuksen tai hyväksynnän puutteesta, josta pahimmillaan voi iskostua pitkäkestoinen alemmuudentunto suhteessa suomalaisiin. Jos taas tilanne olisi ollut päinvastainen, eli oma ryhmä olisi nähty kaikessa parempana kuin muut, saataisi se kertoa ylemmyydentunnosta, joka epäilemättä kuuluu vähemmistön itseymmärrykseen uusien ja vieraiden ihmisten kesellä, mutta myös vaikeuttaa uusien ihmisten kohtaamista ja uuteen ympäristöön sopeutumista. Vastaanottajamaan ihmisten, uskontojen ja kulttuurin tunteminen vähentää ennakkoluuloja ja negatiivisia stereotyyppioita.

¹³ Kulttuurinen stereotyyppi on yhteisön ylläpitämä ennakkoluuloinen yleistys, jota yksilö ei välttämättä hyväksy.

¹⁴ Allport 2000, 28; Stangor 2000, 9; Stangor & Schaller 2000, 71.

Metastereotypiat

Metastereotypioissa kuvastuu arviointien varovaisuus ja maltillisuus. Vaikuttaa siltä, että muslimit ovat arvioineet itselleen suhteellisen tuntemattoman ja vieraan ulkoryhmän käsityksiä itsestään. Heidän on ollut vaikea arvioida suomalaisten kristittyjen näkemyksiä muslimeista, jolloin on varmintaa ajatella, että suomalaisten kristittyjen joukkoon mahtuu suunnilleen yhtä paljon muslimeista positiivisesti ja negatiivisesti ajattelevia henkilöitä. Tulkinta metastereotypioiden tasaisuudesta kuvastui myös siinä, ettei vastaajaryhmien välillä havaittu eroja kuin kahdessa piirteessä sunnalaisten ja šiialaisten välillä. Lähtömaan kulttuuri voi selittää näitä eroja.

Maltillisiksi luonnehdittuja metastereotypioita tarkasteltaessa on kuitenkin muistettava, että tutkitut piirteet ovat keskenään erilaisia arvolutaukseltaan, normatiivisuudeltaan ja hyväksyttävyydeltään. Sisäryhmäläisille on aivan eri asia epäillä, pitävätkö ulkoryhmäläiset heitä luotettavina ja rehellisinä kuin ekstroverteinä tai impulsiivisina. Tältä kannalta on huomionarvoista, että Suomeen tulleet muslimit kuvittelevat, että vain puolet suomalaisista pitää heitä luotettavina (52 %) tai rehellisinä (58 %) – silloinhan muslimien ennakkoluuloissa joka toinen heidän kohtaamansa suomalainen pitää heitä epäluotettavina ja epärehellisinä. Sen sijaan arvolutaukseltaan positiivempaa on, jos uskotaan suomalaisten(kin) pitävän muslimeja toisistaan huolta pitävinä altruistisina ihmisinä (63 %).

Useissa aikaisemmissa tutkimuksissa ennakkoluuloja on mitattu samalla tavalla kuin tässä tutkimuksessa. Niissä metastereotypioiden varovaisuutta ja tasapaksuutta on selitetty oman julkisuus kuvan hallinnan kautta (engl. self-presentation). Ihmiset esittävät itsensä suotuisassa valossa, koska he eivät halua leimautua negatiivisten näkemysten edustajiksi. Tutkimustilanteessa ei kerrota omaa todellista näkemystä joko siksi, että tutkijan ei haluta tietävän vastaajan ennakkoluuloista tai siksi, ettei vastaaja itse halua uskoa olevansa ennakkoluuloinen ja toisia ihmisiä kategorisoiva.¹⁵

¹⁵ Stangor 2000, 8–10, 83–84; Kim & Oe 2009, 280–281.

Pohdinta

Muslimit olivat saapuneet Suomeen vain muutamaa kuukautta ennen osallistumistaan tutkimukseen. Suomalainen yhteiskunta, kulttuuri ja uskonnollisuus ovat olleet heille uusia ja vieraita, eikä niitä ole haluttu arvioida kovin jyrkin sanoin. Ennakkoluuloiseksi leimautumisen pelko on ollut ilmeinen.

Joissakin tutkituissa piirteissä auto- ja metastereotypioiden välillä ei ollut eroa, joissakin piirteissä vertailu paljasti jännitteitä ja ristiriitaisuutta. Auto- ja metastereotypioiden välistä riippuvuutta voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta.

Ensimmäiseksi auto- ja metastereotypioiden välisen yhteyden pitää olla voimakas, koska oman ryhmämme käsitys meistä itsestämme säätelee arvioitua muiden käsitystä meistä. Aikaisempien tutkimusten mukaan toisten ihmisten kuviteltu näkemys itsestä (metaperception, ryhmien kyseessä ollessa metastereotypia) korreloi voimakkaasti minäkäsityksen kanssa. Käsitys muiden arvioista meistä riippuu paljon siitä mitä ajattelemme itsestämme. Luonnollisesti korrelaatio on sitä voimakkaampi mitä läheisempiä ja tutumpia ryhmät ovat.¹⁶ Tässä tutkimuksessa negatiivisissa piirteissä, eli dogmaattisuudessa ja hedonistisuudessa, ei ollut eroja metastereotypioissa ja autostereotypioissa. Tulos on kiinnostava osoitus siitä, että muslimien itseymmärrys ja uskomus siitä mitä suomalaiset kristityt heistä ajattelevat, voivat kohdata.

Toiseksi stereotypioita voidaan tarkastella selektiivisen vahvistamisen näkökulmasta. Selektiivinen vahvistaminen tarkoittaa, että autostereotypioissaan ryhmä yliarvioi positiivisia piirteitä ja aliarvioi negatiivisia piirteitä. Klein ja Azzi sekä Vorauer tutkijatovereineen esittävät, että ulkoryhmän stereotypioiden kohteena oleminen, eli metastereotypia, voi heikentää sisäryhmäläisten itsetuntoa ja herättää negatiivisia tunteita, joita jokainen ihminen haluaa luonnostaan välttää.¹⁷ Säilyttääkseen itsetunnon ja positiivisuuden sisäryhmäläiset korostavat ulkoryhmälle positiivisia piirteitään, saadakseen sieltä niille vahvistuksen ja vastaavasti torjunnan negatiivisille. Tätä mallia seuraten positiivisten autostereotypioiden pitäisi siis olla voimakkaita ja metastereotypioiden heikkoja sekä negatiivisten

¹⁶ Carlson & Kenny 2012; Connelly & Ones 2010.

¹⁷ Klein & Azzi 2001, 280–281; Vorauer et. al. 1998.

autostereotyyppioiden heikkoja ja metastereotyyppioiden vahvoja, sillä muutoin ei synny asetelmaa, jossa sisäryhmällä on tarve korostaa positiivisuuttaan.

Tämän tutkimuksen tulosten mukaan muslimit pitivät omaa ryhmäänsä rehellisempänä, kompetentimpänä, luotettavampana, altruistisempänä ja konservatiivisempänä kuin kuvittelivat suomalaisten kristittyjen pitävän heitä. Erot ovat tilastollisesti merkitseviä ja erittäin merkitseviä. Kaikki edellä luetellut piirteet ovat positiivisia – myös konservatiivisuus tulkituna perinteiden vaalimisena ja kunnioittamisena – ja näin selektiivinen vahvistaminen selittää tuloksia myös tässä tutkimuksessa.

Tutkimus osoitti aikaisempien tutkimusten tapaan että metastereotyyppiat ovat pääasiassa tunteenvaraisia arviointeja, erityisesti tilanteessa, jossa ulkoryhmää ei tunneta.¹⁸ Ryhmien välisten kontaktien lisääminen on tärkeää ennakkoluulojen hälventämiseksi. Tutustuminen ulkoryhmään voisi auttaa esimerkiksi siinä, ettei muslimien tarvitsisi ylikorostaa oman ryhmänsä positiivisia piirteitä saadakseen suomalaisten hyväksyntä.

Uskontojen välisiä ennakkoluuloja on tarpeen tutkia. Toimme tässä artikkelissa yhden muslimiryhmän näkemykset tarkasteltavaksi. Tulokset ovat enimmäkseen huojentavia ja myönteisiä. Voimakkaita ylilyöntejä tai virhearviointeja ei havaittu. Uskonto on ottanut paikkansa ajassa ja tilassa.

Jatkotutkimuksissa on tärkeää laajentaa aineistoja kokonaisvaltaisemman ja kattavamman kuvan saamiseksi aiheesta. Maahanmuuttajien ja suomalaisten uskonnollisten ennakkokäsitysten muuttumista olisi hyvä seurata pitkittäistutkimuksin. Jo nyt tämän tutkimuksen tuloksia voi hyödyntää uskontojen välisessä vuoropuhelussa. Ekumeenisen toiminnan kannalta on tärkeää, että jatkotutkimuksissa selvitetään myös kirkkojen välisiä ja uskontojen sisäisiä ennakkokäsityksiä.

¹⁸ Ks. Klein & Azzi 2001.

Kirjallisuus

- Allport, Gordon Willard, Kenneth Clark & Thomas Pettigrew (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge, Mass.: Addison-Wesley Pub. Co.
- Allport, Gordon W. (2000). The Nature of Prejudice. Reproduced Chapters 1–4. Charles Stangor (toim.), *Stereotypes and Prejudice*. Philadelphia: Taylor & Francis, 20–48.
- Carlson, Erika N. & David A. Kenny (2012). Meta-Accuracy: Do We Know How Others See Us? S. Vazire & T. D. Wilson (toim.), *Handbook of Self-Knowledge*. New York, US: Guilford Press, 242–257.
- Connelly, B. S. & D. S. Ones (2010). An Other Perspective on Personality: Meta-Analytic Integration of Observers' Accuracy and Predictive Validity. *Psychological Bulletin* 136, 1092–1122.
- Forsyth, Donelson (2009). *Group Dynamics*. New York: Wadsworth.
- Helkama, Klaus, Rauni Myllyniemi, Karmela Liebkind, Johanna Ruusuvoori, Jan-Erik Lönnqvist, Nelli Hankonen, Tuuli Anna Mähönen, Inga Jasinskaja-Lahti & Jukka Lipponen. (2015). *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Helsinki: Edita.
- Kim, Jiyoung & Tomoko Oe (2009). Meta-Stereotype as an Indicator of Intergroup Attitude: How Japanese Perceive They Are Viewed by Koreans. *Japanese Psychological Research* 51(4), 279–285.
- Klein, Oliver & Assa E. Azzi (2001). The Strategic Confirmation of Meta-Stereotypes: How Group Members Attempt to Tailor an Out-Group's Representation of Themselves. *British Journal of Social Psychology* 40, 279–293.
- Lönnqvist, Jan-Erik, Inga Jasinskaja-Lahti, & Markku Verkasalo. (2013). Group-Level and Intraindividual Stability of National Stereotypes: A Four-Year Longitudinal Study on Ingrian Finn Immigrants' Pre- and Postmigration Stereotypes of a Typical Finn. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(5), 765–785.
- Maahanmuuton tunnusluvut 2014* (2015). http://www.emn.fi/files/1164/EMN_Maahanmuuton_tunnusluvut_2014.pdf (luettu 6.3.2020).
- Maahanmuuton tunnusluvut 2015* (2016) http://www.emn.fi/files/1363/EMN_maahanmuuton_tunnusluvut_2015_tumma.pdf (luettu 6.3.2020).
- Maahanmuuton tunnusluvut 2016* (2017) http://www.emn.fi/files/1528/Tilastokatsaus_2016_FI_netto.pdf (luettu 6.3.2020).
- Matera, Camilla, Anna Picchiarini, Maria Olsson, & Rupert Brown (2019). Does Religion Matter? Italians' Responses Towards Muslim and Christian Arab Immigrants as a Function of Their Acculturation Preferences. *International Journal of Intercultural Relations*, 75, 1–9.
- Olsson, Maria, Camilla Matera, Linda K. Tip, & Rupert Brown (2019). The Double-Edged Effect of Intergroup Similarity: Muslim and Christian Immigrants' Acculturation Preferences on Intergroup Relations in Sweden. *Group Processes & Intergroup Relations*, 22(4), 478–493.

- Räsänen, Antti (2016). Uskovat ja ei-uskovat – mitä ajattelemmme toisistamme? Joonas Salminen (toim.), *Miten Suomi uskoo?* Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisu 284. Vantaa: STKS, 48–61.
- Saroglou, Vassilis, Vincent Yzerbyt, and Cecile Kaschten. (2011). Meta-Stereotypes of Groups With Opposite Religious Views: Believers and Non-Believers. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 21(6), 484–498.
- Stangor, Charles (2000). Conceptualizing Stereotypes and Prejudice. Charles Stangor (toim.) *Stereotypes and Prejudice*. Philadelphia, US: Taylor & Francis, 1–19.
- Stangor, Charles & Mark Schaller (2000). Stereotypes as Individual and Collective Representations. Charles Stangor (toim.) *Stereotypes and Prejudice*. Philadelphia, US: Taylor & Francis, 64–82.
- Stephan, Walter G. & Cookie White Stephan (2000). An Integrated Threat Theory of Prejudice. Teoksessa S. Oskamp (toim.), *“The Claremont Symposium on Applied Social Psychology” Reducing Prejudice and Discrimination*. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, 23–45.
- Tajfel, Henry (1981). *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*. Cup Archive.
- Tajfel, Henri & John C. Turner (1979). An Integrative Theory Of Intergroup Conflict. Teoksessa W. G. Austin, & S. Worchel (toim.), *The Social Psychology of Intergroup Relations*. Monterey, CA: Brooks/Cole, 33–37.
- Vorauer, J. D., K. J. Main & G. B. O’Connell (1998). How Do Individuals Expect to Be Viewed by Members of Lower Status Groups? Content and Implications of Meta-Stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology* 75, 917–937.